La conquesta de Granada per la corona catalano-aragonesa (1482–1492). 1a part: les cartes del rei

Autor: Montse Montesinos
Data de publicació: 21-10-2019

A començaments de gener del 1492 es conquereix Granada. Sempre s'ha dit que els catalans i aragonesos no hi van tenir oficialment res a veure. Però la Montse Montesinos ha trobat noves dades que capgiren aquesta asseveració. En aquest article l'autora desenvolupa la primera part de la seva conferència a la 6a Universitat Nova Història a Montblanc (agost del 2019).

Introducció: 'L'escut del Regne de Granada' d'En Jaume Ramon Vila
Del Tractat d'Armoria d'En Jaume Ramon Vila, manuscrit del segle XVII [1], ja n'he parlat altres vegades en altres estudis. Per qui vulgui fer un repàs de memòria pot anar als articles escrits sobre el tema. Avui em referiré tan sols a la part del Tractat on parla de l'última guerra de Granada [2], al segle XV, que segons la història oficial, Castella va conquerir en exclusiva i va expulsar del tron d'aquell regne la dinastia sarraïna, es va donar per finalitzada la Reconquesta i es va annexionar el territori a la seva corona.

En el text d'En Vila, en canvi, veurem que són els catalans els que en fan la repoblació i, per tant, s'evidencia que són ells qui van dur a terme la gesta bèl·lica i la conseqüent ocupació posterior. Aquesta flagrant contradicció ens deixa confosos, però així quedava expressat en l'escrit que es pot llegir a continuació en el capítol intitulat l'escut del regne de Granada [3] d'aquest recull d'heràldica d'En Vila, que ja va ser mostrat anteriorment, però que es torna a exposar perquè és necessari per a l'anàlisi que se'n fa. El paràgraf del text diu així:

"Els catalans poden obtenir dignitats i qualsevulla altres beneficis eclesiastics i carrecs, honors i oficis seculars en aquesta ciutat i regne de Granada, com si fossin naturals d'ell per concessio dels Reis Catolichs,/ per rao dels molts serveis que els catalans els feren en la conquesta d'aquest regne, aixi com per anar a servir-los tan amb les persones i hisendes,/ com amb les grans provisions que moltes vegades la ciutat de Barcelona envià al rei Catolich, les municions

de guerra i bastiments per a l'exercit,/ algunes vegades demanades pel mateix rei i altres espontaniament enviades per la ciutat de Barcelona al temps que estava el rei en la conquesta del regne i la ciutat de Granada,/ com així consta en cartes del rei Catòlic escrites als consellers de Barcelona a tal efecte, en agraïment d'ell/ i per d'altres escriptures i memories recondides en els llibres de l'arxiu de la Casa de la Ciutat, que moltes vegades he vistes i llegides/ i per coses autentiques que jo tinc i per haver-me informat... de tot el sobredit, en particular de la naturalesa del que els catalans tenim en aquest regne, amb persones fidedignes, religiosos naturals de Granada, en particular del pare..."

A partir d'aquí, l'escrit queda en suspens, la pàgina continua en blanc fins al final. No podem saber què va succeir ni perquè En Vila va deixar inacabat el seu discurs ni ho sabrem mai.

És evident que aquest paràgraf conté gran quantitat d'informació, inèdita fins ara, que ens fa qüestionar la història apresa. Ens omple de perplexitat perquè és una declaració de principis: ens ve a dir que els catalans vam participar en les batalles de conquesta del regne granadí acompanyant i servint el rei Catòlic, posant-hi totes les nostres pertinences, i deixant-hi fins i tot la salut i la vida. I vam rebre terres i honors, a canvi. En Vila ho acredita amb documents, sobretot citant les cartes del rei, que ell ha tingut a les mans. Cartes que es guardaven aleshores a l'Arxiu de la ciutat. També vol posar com a testimonis del que diu amics seus religiosos, naturals de Granada, amb qui comparteix correspondència, segons dóna a entendre.

Resta palès que això s'havia de veure. Els arxius del país han passat per èpoques molt difícils, però valia la pena comprovar si les cartes del rei seguien al seu lloc. Per altra banda, continuava la incertesa, ja que, si la història transmesa durant centenars d'anys ens diu que la conquesta va ser de Castella en exclusiva, quines cartes es podrien trobar? En base a quina veritat s'hauria construït el relat històric?

'Cartes del rei Ferran II a la ciutat de Barcelona (1479-1515)'
En Vila citava cartes del rei escrites als consellers de Barcelona i va ser sorprenent trobar un volum editat l'any 1999, i per tant molt recent, titulat precisament "Cartes del rei Ferran II a la ciutat de Barcelona (1479-1515)" que abasten els 36 anys del seu regnat fins a la seva mort. Edició impresa, ja exhaurida i de la qual queden molt pocs exemplars repartits en comptades biblioteques [4].

A la introducció, l'autor ens fa saber que "És un recull de 675 cartes... la majoria inèdites... de les quals se n'han transcrit senceres 145—per interès del text, segons l'autor—. Cada una té un número d'ordre, data i lloc d'expedició, la llengua en què està escrita...etc. La major part són de Ferran II en un total de 580. També n'hi ha 12 de la reina Isabel, 12 de conjuntes del rei i la reina... 23 de la reina Germana de Foix... 53 d'Enric d'Aragó, cosí del rei i lloctinent general del Principat... i també s'hi troben 5 cartes més d'altres personatges de la política del moment", les quals no ens aporten res al respecte. Se'ns diu que "Els originals es conserven al dit Arxiu històric i també que hi ha 11 cartes més adreçades als consellers, que es custodien a l'Arxiu de la Corona d'Aragó de Barcelona" que no es troben al llibre però que també van ser consultades. Tenint en compte els 10 anys de la guerra de Granada, que va durar del 1482 fins al 1492, s'han consultat unes 250 cartes dins d'aquest període i només se n'han trobat 21 que parlin del tema, de les quals 20 són en català i 1 en castellà. El volum té fotografiades algunes cartes on es mostra la lletra gòtica dels secretaris del rei que eren qui les escrivien realment, al dictat, ajuntant-hi la seva signatura. Se'n troben moltes de signades pel secretari Joan de Coloma.

Les cartes on hi ha la signatura de la reina i les del lloctinent no parlen mai de la guerra de Granada. És especialment estrany, perquè és justament Isabel a qui la història carrega el pes de la gestió i el protagonisme com a reina de Castella. Esperava veure-la implicada com correspon a una reina titular, però el seu paper és sempre de reina consort i parla sols d'altres temes del Principat, per exemple: la reforma dels monestirs i de la necessitat que el poble acati les resolucions de la Inquisició, tema molt candent aleshores. Però en cap moment Isabel parla de la guerra.

De les 11 cartes del rei als consellers guardades a l'Arxiu de la Corona d'Aragó (dit amb més propietat, Arxiu Reial) n'hi ha tres de referents a la guerra de Granada, que també han estat consultades. Cronològicament són les primeres que es reben.

També s'han consultat uns altres documents importants: el Dietari de l'Antic Consell Barceloní, dit Manual de Novells Ardits i el Dietari de la Diputació del General [5]. Es una documentació paral·lela de les dues Institucions on s'anoten els fets importants del dia a dia de la ciutat, que ens aporta notícies complementàries, i comentaris a les cartes del rei. I com a eina de constatació i control de les que arribaven per fer un acarament. Dels dos dietaris s'ha agafat sols el període dels 10 anys que estan compresos entre 1482 i 1492.

Tres gràfics: gràfic primer
Tot aquest material es presenta resumit i en esquema en tres gràfics, on es poden veure les cartes del rei a l'esquerra,

les anotacions del Consell de Cent al mig i les de la Generalitat a la dreta. De tots tres documents hi ha una mínima expressió. La raó no és donar a conèixer el contingut de les cartes, que ja comentarem, sinó mostrar l'equivalència, la correspondència entre els tres documents. Les relacions que s'estableixen entre les tres institucions, la presència o absència de cada una d'elles i el perquè. L'experiència visual és important perquè d'un sol cop d'ull entenem la participació de cada institució i la relació que hi ha entre totes tres. És important fer un acarament entre els tres documents. Primer gràfic:

Vegem primer les tres cartes del rei. No tenen anotacions als dietaris perquè es van rebre a la Cancelleria Reial [6] i pertanyen, per tant, a una altra Institució.

—A la 1a, datada de l'abril de 1483, Ferran II ordena [7] que li siguin enviades 4 bombardes (és a dir, canons), que seran carregades a la seva nau. O sigui que entrem immediatament en matèria: el rei demana a la ciutat de Barcelona material bèl·lic: artilleria —un element cabdal molt important i que seria definitiu—. Aquí tenim ja una primera confirmació de l'escrit d'En Vila.

Bombarda

—A la 2a, abril de 1482, el rei escriu que vol explicar el pla de la futura conquesta als representants de la Ciutat, cosa que sorprèn molt perquè és inversemblant tal actitud si es té en compte que el Principat no participava en la guerra. Podem pensar que aquesta voluntat del rei ens sembla impròpia des del punt de vista de la història reconeguda, però lliga amb el nou context, si pensem que el rei vol fer partícips els seus súbdits, especialment els dirigents del Principat, del seu propòsit de conquesta, perquè és un projecte conjunt, que es perfila com ja acordat anteriorment. Ens anirem trobant amb aquesta nova idea al llarg de totes les cartes del rei.

—A la 3a, abril de 1483, explica que partirà en breu amb l'exèrcit per talar la Vega de Granada. Aquest és un recurs estratègic per facilitar el pas de les tropes a l'objectiu militar, comú a totes les guerres de tots els temps.

Continuem amb les cartes que es guarden a l'Arxiu de la Ciutat. Veiem que al dietari del Consell de Cent no hi ha entrades. El rei envia 7 cartes: de la 4a a la 9a (1483-84-85) notificant les seves conquestes i els consellers resten muts. Això és molt estrany. Com és possible que no se'n registri l'arribada? S'han rebut, hi són notificant la rendició de múltiples places, entre les quals hi ha Ronda i Marbella, ciutats importants, però els Manual de novells Ardits no en diuen res. La Generalitat tampoc. Aquesta anota: la Generalitat dóna fe de l'arribada d'una carta del juliol de 1484, la conquesta d'Àlora; però aquesta carta, que és evident que s'ha rebut, no existeix a l'Arxiu i per això no consta a la casella corresponent. Una carta desapareguda. Perduda? Robada? Censurada? Altre cop el per què, el com i el quan, que no sabrem mai. Només hi trobem l'avís que s'envia un diputat per parlamentar amb el rei (1484).

—Arriba la carta 10a (1485), que parla de la Butlla papal de la Santa Croada per a la guerra de Granada, que el papa Innocenci VIII ha concedit. El rei té interès que es rebi en processó i es prediqui a totes les esglésies del país perquè els fidels se n'assabentin i l'adquireixin a canvi de rebre benediccions apostòliques i indulgències. És una font molt important d'ingressos per finançar les despeses de la guerra. I aquí tindríem una altra prova, i aquesta no és petita ja que és el mateix pontífex qui s'involucra en la creuada.

Gràfic segon

La Generalitat anota a l'abril de 1486 la partida de quatre galeres, amb l'almirall Galceran de Requesens al front, per protegir les costes de Granada dels atacs de naus provinents del nord d'Àfrica que vénen per auxiliar el rei nazarí. Això és important, sí, però no és nou, ja que alguns relats oficials també en parlen.

Segueixen cartes (1486) anunciant noves conquestes com Loja, Illora i Moclín. També demana prèdiques per a la propagació de la Santa Butlla que el papa ha confirmat, pel qual demana més prèdiques i processons, que més tard agraeix en una altra carta (1487).

Seguim i anem veient que continua la tònica de no anotar l'arribada de les cartes del rei, amb algunes excepcions: la

presa de Vélez-Màlaga i la presa de Màlaga (cartes 14a i 17a, al 1487).

Important la notificació que llegim de la sortida del port de Barcelona d'una caravel·la carregada amb 155 quintars de pólvora que els consellers envien al rei, que diu que "...estava freturós...", necessitat d'ella, per entrar en batalla. Els consellers la hi envien abans que ell la demani. Això ho veiem a l'escrit inicial d'En Jaume.Ramon Vila, que sens dubte va llegir la mateixa carta. Més armament per a l'exèrcit, enviat per la ciutat (Anotacions del Consell de Cent, 1487).

A la carta número 16, veiem que el rei agraeix la pólvora rebuda i les oracions i processons. Sembla que tot això va propiciar la conquesta de Màlaga, plaça molt important (carta 17a). A Barcelona, al dietari dels consellers, llegim que es fan alimares durant dos dies. Se celebra en gran manera la notícia amb festes religioses i civils. Les dites alimares són celebracions amb foc: des de llums d'oli a castells de focs artificials, passant per atxes, ciris i brandons a les processons, falles, fogueres, etc...Lluminàries, en suma. L'ús de la pólvora per a actes civils i festius a la Confederació catalano-aragonesa sembla que està acceptada ja a finals del segle XV [8].

Gràfic tercer

També llegim que un altre diputat visita el rei el desembre de 1487, delegat pels diputats del General. Ho veiem també als anys 1488 i 89. Aquestes visites, que sembla que sovintegen, creiem que entren dins de les converses que el rei pot tenir amb els representants de la ciutat per informar de l'esdevenir de la guerra, entre altres assumptes.

A la carta 18a el rei es queixa dels impediments que troba la Santa Butlla per ser predicada entre els feligresos. A la 19a fa imposicions a la Taula de Canvi.

Taula de canvis, segle XV (cliqueu-hi per ampliar la imatge).

En les cartes següents (1489), tenim notícia d'importants moviments financers: a la Taula de Canvi de Barcelona s'hi registren operacions sucoses: s'hi dipositen els diners recollits amb la Santa Butlla (carta 20a) i sembla que es fa una transferència de 12 mil florins aragonesos d'or (cartes 21a i 22a). Una verdadera fortuna, que el rei reclama perquè la ciutat la hi va oferir i prometre i és arribat el moment en què la necessita. Una bona mostra doble d'ajuda econòmica al sobirà que sens dubte havia estat pactada, ja que altrament, el rei no la reclamaria.

La Generalitat dóna constància de la conquesta de Baza (1489) i veiem que no correspon a cap carta guardada a l'Arxiu amb aquesta data, cosa que ja ha passat abans. La casella torna a estar buida i ja són dues les cartes desaparegudes.

La carta que informa de la presa de la ciutat de Granada: anàlisi
I arriba, per fi, l'esperada carta on es notifica la presa de la ciutat i, amb ella, del regne de Granada. (carta 23a, 1492). Aquesta sí que queda constatada per ambdues institucions. Al llibre de les cartes del rei està transcrita sencera:

"Amados y fieles nuestros. Fazemos vos saber que ha plazido a Nuestro Señor, después de muchos y grandes trabajos, gastos y fatigas de nuestros reynos, muertes, derramamientos de sangre de muchos de nuestros súbditos y naturales, dar bienaventurada fin a la guerra que havemos tenido con el rey y moros y reyno de la ciudad de Granada, enemigos de nuestra sancta fe cathólica, la qual, tenida y ocupada por ellos por más de setecientos ochenta anyos, oy, segundo de enero deste anyo del XXXXII (sic), es venida em nuestro poder i senyorio. Y se nos entregó la Alfambra y la ciudad y las otras fuerças della, con todos los otros castillos y fortalezas y pueblo que deste reyno nos quedavan por ganar, lo qual acordamos de vos scrivir, porqué sabemos el plazer que dello havréys, y para que dedes gracias a Nuestro Senyor de tan gloriosa victoria como le ha plazido darnos, a gloria i enxalçamiento suyo y de nuestra sancta fe cathólica, honor y acreçentamiento de nuestros reynos y senyorios y generalmente honra y reposo de nuestros súbditos y naturales. Dada en la nuestra ciudad de Granada a dos de enero del anyo mil CCCCLXXXXII".
Yo, el rey.
Coloma, secretarius.

Les claus de Granada. Catedral de Toledo. Cadiram del chor
(cliqueu-hi damunt per ampliar la imatge).

Aquesta carta ha de ser analitzada i comentada.

—En el subratllat llegim: “...después de grandes trabajos, gastos i fatigas de nuestros reinos,” on ens parla de col·laboració total i ajuda econòmica. Tot en plural: només es pot referir als regnes de la Corona d’Aragó, que era una confederació de regnes i no a Castella, que aleshores era un regne únic. I també perquè aquestes cartes van dirigides als súbdits d’aquesta confederació per mitjà del Consell de Cent i la Diputació del General. I també perquè a continuació diu:

—“...muertes i derramamiento de sangre de muchos de nuestros súbditos y naturales...”. Especifica clarament que hi va haver molts morts i ferits entre la seva gent, que hi van deixar la pell i la vida en el camp de batalla. Amb aquest tractament de “nuestros súbditos i naturales” és com el rei designa repetides vegades a les seves cartes els súbdits naturals dels seus regnes confederats i, concretament, en aquest cas, els del Principat. Adonem-nos que els de Castella poden ser súbdits de Ferran II, però no naturals. I ho torna a repetir:

—“...honor i acrecentamiento de nuestros reynos y...honra y reposo de nuestros súbditos y naturales...” El rei està agraït pel seus esforços i heroisme i els avança el premi que rebran per haver-lo acompanyat en la lluita: podran rebre patrimoni i honors perquè el regne s’eixamplarà amb les noves terres conquerides i tindran el descans merescut després de deu anys de guerra i de patiments. Torna a puntualitzar: per als seus súbdits i naturals. Per tant, veiem que és el mateix rei qui ens diu en aquesta carta que els súbdits dels seus regnes van prendre part en la guerra de Granada, deixant-t’hi els esforços, els diners, la salut i, molts, la vida, i que per això rebran una recompensa.

El ressò: Barcelona esclata en festes

En l’escrit corresponent al dietari del Consell de Cent, paral·lel a la carta núm. 23, es parla de com esclata la ciutat en festes. Si fins aquí els comentaris eren escassos, a partir d’ara tot s’explica amb profusió de detalls (no queda anotat al gràfic per massa extens). Aquí s’especifiquen totes aquestes manifestacions festives per donar compte de com Barcelona s’aboca a celebrar en gran manera uns esdeveniments que no li pertocaria enaltir tant com ho fa.

Així es va anunciar el pregó de les festes que es farien:

“Aquest dia los honorables consellers reberen lletra de la majestat del senyor rei feta dins la ciutat de Grenade...e lo mateix dia fou feta crida per los llochs acostumats ab 8 trompetas de part de los honorables consellers notificant la presa de la dita ciutat pregant i exhortant tothom [...] que fossen a la Seu per retre gracies a nostro senyor Deu, de tan gloriosa conquesta [...] e que no obrissen obradors fins a mig dia e fou feta deliberació que fossen fetes 4 mil lanternes de paper compertidores per les muralles e devant la casa de la ciutat e que fossen fetes falles per les plasses e devant la casa de l’infant. E mes fou delliberat fos feta solemne professo com el dia de Corpore Cristi e que fossen emprades totes les confraries ab totes llurs lluminaries e aixi fou fet...”

El dietari de la Generalitat repeteix frases de la carta de Ferran II i també fa un resum de les festes que es feren. En tot es mostra una gran alegria, molt fora del corrent: “Foren fetes grandíssimes alimares i festes de nits i de dies per espai de 10 dies consecutius, tals que no es creuen que mai s’hagin fet més grans en dita ciutat”.

És interessant llegir el relat del dietari dels Consellers amb les múltiples manifestacions festives que van durar 10 dies: “El mateix dia (19 de gener), el bisbe, els canonges i el clero amb capes i sobrepellissos (surten) per mostrar la jocunditat i alegria de tan gloriosa conquesta, tots a cavall precedint la bandera de Santa Eulàlia, feren gran cerca per tota la ciutat portant garlandes de llorer i olivera al cap i brots a la mà de olivera i llorer”.

Santa Eulàlia

Recordem que la bandera de santa Eulàlia era un penó brodat amb la imatge de la patrona de Barcelona. Era el tresor més preuat de la Catedral després del sepulcre amb el cos de la Santa. No sortia mai de la Seu a no ser en casos molt fora del comú, com per combatre una pesta, per exemple. Aquest penó era venerat per tots els feligresos que li duien ciris i flors permanentment. Aquest dia va sortir al carrer en processó per significar que va ser un esdeveniment extraordinari.

Dissabte, 21.-Els Consellers anoten: Aquest dia fou feta crida de trompes i joglars per molts llocs de la ciutat notificant que el dimarts es faria la solemnitat de la dita professo.

També l’estament noble de la ciutat celebrava l’assoliment de la conquesta amb una gran recepció al palau del Lloctinent, Enric D’Aragó, cosí del rei: “Diumenge, 22.- L’il·lustríssim Infant va obrir la seva casa i foren convidats els

honorables consellers i moltes dames que hi vingueren abillades, amb molta notable gent. I el senyor Infant donà col·lació de confits (o sigui: menges confitades amb el seu suc).

Convit a la festa del Lloctinent (cliqueu-hi per ampliar la imatge).

—Dimarts, 24.- Dietari dels consellers: Durant tres dies seguits foren fetes grans alimares sense obrir obradors. Es va fer un gran pavelló guarnit amb llanternes de paper, un crucifix i banderes, on s'hi feren misses. Davant la casa de la diputació fou fet un bastiment amb moltes llanternes i tots tres dies sonaren un pandero i un rabanet [...] I per finestres, cluques, porxos i torres de la ciutat foren fetes grans lluminàries i per les esglesies i places i al carrer Ample foren fetes moltes falles grans e sobergues de foc. I foren fetes moltes disfresses, momos (representacions escenificades de música i dansa) i grans balls amb trompes i joglars per places i carrers".

S'exposen gairebé al complet aquestes anotacions per ressaltar uns fets extraordinaris. Pràcticament es pot dir que la ciutat es bolcà com mai i que es tirà la casa per la finestra. Des de la comunicació del dia 19 de gener fins al 28 es van fer 10 dies seguits de festes amb obradors tancats. Vertaderament era una celebració de joia per la bona nova que sens dubte pertocava a tota la ciutat (i al país: hi ha constància documental de representacions escèniques a Girona, també), per haver contribuït al triomf de la conquesta. És impossible pensar que tot aquell enrenou tan extraordinari, que va suposar grans despeses, es fes per celebrar un gesta, els guanys de la qual anessin a parar al país del costat, perquè se'ns ha fet creure que no hi vam participar.

Continuem: l'última carta del rei referida a la guerra de Granada, posterior a la conquesta, és per notificar als consellers l'arribada d'uns ministres que vénen a recollir de part seva els diners de la butlla papal. A partir d'aquí, les cartes del rei ja donen per acabat el tema. No així el dietari del Consell de Cent, que ressenya la commemoració de l'efemèride, un any més tard, aprofitant la presència reial de Ferran II a Barcelona:

2 de gener de 1493.- Aquest dia fou feta professo pel clero de la Seu entorn de la volta de La Concepció per plaure a la majestat del Senyor Rey, recordant que en tal dia es lliurà la ciutat de Granada.

8 de gener de 1493.- Aquest dia cavalca {...} el Senyor Rey per la ciutat i ana a Nostra Sra de la Pietat [...] i la població li sortia a l'encontre cridant altes veus "Senyor Deu te mantinga", que era cosa admirable.

Recapitulació: hi manquen unes corts?
Ara recapitulem: en primer lloc, hem vist que no hi són totes les cartes del rei que hi hauria d'haver. Com a mínim, n'hi falten dues de les quals consta l'arribada. Es possible que en faltin unes quantes més que ens informarien de més lliuraments de material bèl·lic, d'avituallament per a les tropes, de trameses diverses d'intendència, de soldats... Però per sobre de tot, ens falta documentació sobre el contingent de nobles catalans que també acompanyaven el sobirà, qui era el general dels exèrcits. Aquests eren els que comandaven unitats d'acció, assistien el rei, formaven el seu estat major. D'això, cap document en diu ni una sola paraula. I és impensable que no hi fossin.

Tampoc hi són les anotacions pertinents a les cartes que farien tant els consellers com els diputats. Hi falta molta escriptura, molta comunicació, que sens dubte hi era i no ens ha arribat. Així ho deia en Pròsper de Bofarull, historiador del segle XIX [9], perplex al comprovar idèntica mancança dels mateixos documents sobre l'arribada de Colom a Barcelona uns mesos més tard: "...fiestas extraordinarias que ningun rastro han dejado en los principales arxivos de esta ciudad, que hemos examinado...". Ho trobem en falta quan s'observa l'acarament entre documents i es comproven els nombrosos buits existents, que no tenen raó de ser.

És sospitosa l'absència dels comentaris a les cartes, així com l'evidència de l'ajuda al rei, quan se'ns diu al llarg de cinc segles que l'annexió del regne de Granada va ser una conquesta exclusiva de Castella i així s'ha anat acceptant i repetint per sempre més. Una conquesta dels Reis Catòlics, de tots dos. Però... ¿annexionada tan sols a Castella? Tota la gloria, l'esforç, l'ajuda, la participació dels grans prohoms en les batalles atribuït tot a Castella? Els grans capitans eren tots castellans?

En un altre moment analitzarem tot això i els indicis, notícies i documents que parlen d'intervencions de la corona catalano-aragonesa, que també se'n van trobant. Però ara ens centrarem en la incongruència i perplexitat que ens produeixen les expressions de Ferran II que es veuen en les seves cartes: El rei demana..., el rei es queixa..., el rei dóna instruccions..., recomana..., insisteix..., reclama... Fins i tot, ordena, etc. I això diverses vegades. No es tracta d'una demanda en to de súplica per resoldre una situació esporàdica en què es troba en un atzucac i acudeix als seus súbdits naturals per un socors puntual, sinó que són expressions continuades, habituals, on exposa uns fets que fan pensar en un possible pacte fet amb els dirigents de la ciutat de Barcelona en uns moments anteriors a la guerra, uns acords pactats amb el Consell de Cent i amb la Diputació del General. Fins i tot, unes possibles Corts... que era el lloc

adient on els sobirans exposaven les seves demandes econòmiques i d'ajuda múltiple per enfrontar-se a una guerra.

Unes Corts podien durar molts mesos fins que no es posessin d'acord tots els estaments per accedir e les demandes dels reis. Costava molt rendir diners per a les guerres o altres afers dels sobirans. Tothom ho havia de veure clar, sobretot el profit que hi revertiria.

Vegem el que ens diu el clarivident Ferran Soldevila, a la seva Síntesi d'Història de Catalunya, en aquest paràgraf que no té pèrdua [10]: "Malgrat que la conquesta de Granada pertanyia a Castella i que catalans, valencians i aragonesos no anaven a cercar-hi cap guany territorial, ells van prendre part en l'empresa. Cent cinquanta anys havien estat perduts per a aquella obra per la obstinació egoista de Castella de dur-la a terme ella sola i en benefici d'ella. Ara arribava al coronament (1492), però un cop més els països catalano-aragonesos hi duien la seva aportació, que hauria estat més important si el rei s'hagués avingut a convocar Corts que ho decidissin. Però això hauria estat donar un caràcter oficial i col·lectiu a la intervenció d'aquests regnes".

En Ferran Soldevila no s'explica que el rei no convoqués Corts, perquè si ho hagués fet, com era just i lògic, les coses haurien anat d'una altra manera. Creia que el rei hauria donat suport a la conquesta, com altres vegades s'havia fet en les relacions entre Castella i Aragó, però emparat per unes Corts. Això no obstant, justificava l'absència d'aquestes per l'obstinació egoista de Castella, que no volia compartir les conseqüències de la victòria. L'historiador va invocar la necessària convocatòria d'aquestes Corts, que considerava inexistents perquè no consten en cap documentació, malgrat veure evidents indicis de participació per part de la Confederació.

Ja està demostrat per tot el que s'ha dit que la participació va ser molt important (diríem que total) i que el to del rei és comminatori i, a vegades, imperatiu, que en les cartes s'expressa de manera confiada, en les seves demandes, perquè els consellers corren a satisfer els seus desitjos amb promptitud i fins i tot avançant-se als seus desitjos, gairebé amb aquella alegria, diríem, tal com hem vist i com ens advera en Jaume Ramon Vila. Tot això no és fruit d'improvisació ni d'un sol fet aïllat, sinó d'actuació premeditada i acceptada abans per ambdues parts. D'això, en tenim una mostra en la carta número 2 de l'abril de 1482, just al principi de la guerra, on el rei, abans d'entrar en batalla "vol explicar el pla de la futura conquesta" als representants del Principat [11]. Si l'escomesa era exclusiva de Castella, a raó de què havia de donar tantes explicacions? Se'ns fa molt més lògic pensar que vol donar comptes del dit pla per informar i tranquil·litzar, per un deute contret amb pactes anteriors. Això també ens ho va demostrant al llarg de les cartes. Entenem ara l'interès en demanar oracions, processons, accions de gràcies...

És a dir, tot ens porta a creure que es van fer unes Corts on el rei va exposar els seus plans, raons i demandes d'ajuda de cara a conquerir l'últim bastió musulmà a la Península i a Europa i allà va ser aprovat tot un pla de conquesta amb dotacions de tot tipus: d'avituallament, d'armament, de dotació econòmica, de tropes, etc, etc.... Per tot això i per tal de comprovar els temes tractats a les Corts properes a les dates de la guerra de Granada, s'ha mirat el calendari de les Corts celebrades en anys anteriors a la guerra [12]. A la Gran Enciclopèdia Catalana hi ha un quadre on hi consten dues convocatòries a Corts en les úniques dates possibles.

1480-81.- Corts a Barcelona. Les primeres que fa el rei. Es resolen temes pendents a causa de la recent guerra civil. Es ratifica l'obligació del rei de complir i respectar les constitucions de Catalunya. Però del tema de la guerra de Granada no s'hi troba res [13].

1484-89.- Corts a Tarassona, València, i Oriola. La data ja és molt tardana. Aquestes Corts duren cinc anys i són fora del Principat. Començant a Tarassona, l'únic comentari trobat és que tenien com a objecte "la consecució d'ajudes econòmiques fonamentals" [14], sense dir quines. Van continuar a València [15], on llegim que la Diputació i les elits municipals eren molt addictes al rei i que li van prestar diners, fins i tot sense garanties de retorn. Es veu que el rei, el que no podia fer al Principat, ho feia a València. Però no s'especifiquen les causes dels préstecs ni parla del tema de Granada. Referent a Oriola, malgrat sortir aquesta ciutat dins el quadre de la GEC, no s'ha pogut trobar en cap lloc que s'hi celebressin Corts.

Per proximitat en el temps, les de Barcelona del 1480 serien les més adients, per no dir les úniques. Evidentment, el tema de la conquesta s'havia de tractar abans de començar-la. Per tant, o bé van ser aquestes, les actes de les quals van ser manipulades, o bé van ser unes altres Corts properes a aquesta la data de les quals no en queda el rastre.

Atenent a tot el que s'ha dit, vistes les evidències, afirmem que tot va més enllà de si els catalans vam participar o no a la conquesta del regne nazarí, perquè es dedueix que hi vam ser de ple dret, abocant-hi tots els recursos possibles, cosa que ens fa protagonistes principals. El senyor de la guerra va ser Ferran II, que va actuar segons un pla premeditat i concertat amb dirigents del Principat i que, segons documents [16], va considerar que el regne de Granada era seu perquè ell el va conquerir amb l'ajuda dels seus súbdits i naturals.

Les cartes perdudes... i finalment retrobades?

A mida que s'avança en aquest estudi, és lícit sentir-se cada cop més tenallat per un dubte: com és possible que els nostres grans historiadors, que han recorregut diverses vegades als documents que se citen contínuament, no hagin trobat aquesta evidència en el contingut de cartes i dietaris? Em refereixo a J. Vicens i Vives, A. Rovira i Virgili [17] i tants d'altres! Són erudits que han visitat els arxius (no hi havia internet!), s'han submergit en aquestes relíquies del segle XV per estudiar altres fets i han hagut de llegir tot això. Com és que no en diuen res? No pot ser que ningú no les hagi vist. És impossible. El mateix autor del recull imprès recentment, que les ha transcrit, llegit, escollit... Fins i tot, podríem pensar en la possibilitat que segons quines cartes, guardades, amagades, perdudes... i, per fi, retrobades s'haguessin reincorporat últimament a l'Arxiu després de molts, molts anys de no ser-hi. I així completar definitivament el recull. I que, per celebrar-ho i donar-ho a conèixer sense fer gaire soroll, s'haguessin editat recentment com a 'Les Cartes del rei Ferran II (1479-1515)'. Aquest cop sí, completes.

Montse Montesinos
Octubre 2019

Bibliografia:

[1] "Tractat d'Armoria". Conjunt de 4 grans volums d'heràldica de Jaume Ramon Vila, manuscrits, i també pintats a mà. 1r terç del segle XVII, a Sant Jeroni de la Murtra.
[2] "Tractat d'Armoria", volum IV, "El regne de Granada". Pàgs. 259, 260, 261.
[3] "Tractat d'Armoria", pàg. 261, últim paràgraf.
[4] "Cartes de Ferran II a la ciutat de Barcelona (1479-1515)". Sebastià Riera Viader. Arxiu Municipal de Barcelona. 1999 (buscar les cartes per ordre de la data).
[5] "Manual de Novells Ardits" /"Dietari del Antich Consell Barceloní". Volum VI i/o VII.
"Dietari de la Generalitat de Catalunya" I B XXV-14, 01-1478 a 31-V-1497 Volum I, pàgs. 245 a 260.
[6] Cancelleria reial: Organisme administratiu dels Reis de la Corona d'Aragó. S'ocupava de tota mena de documents que es guardaven a l'Arxiu Reial de Barcelona.
[7] Per un error de còpia al gràfic núm. 1, s'ha escrit el "rei reclama..." en lloc de "el rei ordena...": "El rei ordena als seus oficials del Principat de Catalunya que...entreguin al batlle general, 4 bombardes..."
[8] Article de Manel Capdevila sobre l'ús de la pólvora a Catalunya al seu blog La vaca cega: https://www.histo.cat/destacats/La-polvora-catalana Revised Catalonia History (histo.cat)
[9] Pròsper de Bofarull, "Los Condes de Barcelona vindicados", facsímil de l'edició de 1836. 1988, Barcelona. Volum II, pags: 333-334.
[10] Ferran Soldevila,"Síntesi Històrica de Catalunya". Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995. Capítol XXV, pag 187.
[11] Representants de la ciutat: "abril de 1482. "...a l'Infant ...o al conseller Guillem de Peralta que li explicaria...la futura conquesta del Regne de granada..." Carta 2a de l'Arxiu Corona d'Aragó.
[12] "Relació de les Corts Generals del Principat de Catalunya i del Regne de València", Gran Enciclopèdia Catalana, volum V, pàg. 650. Quadre general.
[13] 'Corts a Barcelona': https://ca.wikipedia.org/wiki/Corts_de_Barcelona_(1480)
[14] Corts a Tarassona. Gran Enciclopèdia Catalana: I485-87.
[15] Corts a València, 1484-89: Internet, PDF: Las Cortes Forales Valencianas – Delnet. José Mª Carbonell Boria. Universidad de Valencia.
[16] Pròsper de Bofarull: "Los condes de Barcelona vindicados" vol. II, Facsímil edició 1836. Barcelona 1988. Testament de Ferran II, pag. 345. El rei reclama ser enterrat a Granada perquè "plugo a nuestro Senyor que fuese conquistada... tomando a Nos...por instrumento de ello".
[17] A. Rovira i Virgili: "Ferran II i la Ciutat de Barcelona, 1479-1516, de Jaume Vicens i Vives". Revista de Catalunya, 1938, pag. 595.